

Dr. Szántó Konrád

A KATOLIKUS EGYHÁZ TÖRTÉNETE

ECCLESIA

Dr. Szántó Konrád:
A KATOLIKUS EGYHÁZ TÖRTÉNETE II..
Bp., 1985., Ecclesia, 123-135.o.

A Trienti Zsinat

Az egyetemes zsinatok történetében kevés olyant találunk, amely akkora hatást gyakorolt volna az egyház életére és olyan maradandóan határozta volna meg későbbi történetét, mint a Trienti Zsinat. Azokat a belső erőket, melyek a XV. század végén és a XVI. század elején az egyház gyökeres megreformálása érdekében működtek, a Trienti Zsinat összpontosította, fölfokozta és az egyházat képessé tette arra, hogy a reformáció okozta válságos állapotból kikerüljön, valamint megkezdhesse felvirágzásának új korszakát.

1. Erőfeszítések a zsinat megnyitására

III. Pál pápa 1535 elején Németországban, Franciaországban és Spanyolországban követi útján kihirdette az egyetemes zsinat összehívására irányuló szándékát,¹ a zsinat helyéül Mantovát, Torinót, Piacenzát, illetve Bolognát javasolta. I. Ferenc francia király, aki ellenezte a zsinat összehívását, mert attól félt, hogy az a német császár hatalmát erősíti, csak abban az esetben volt hajlandó a zsinathoz hozzájárulni, ha a pápa a küszöbön álló francia–német háborúban megőrzi szigorú semlegességét. Miután a pápa V. Károlyval megegyezett abban, hogy a zsinat színhelye Mantova legyen (mely ha nem is tartozott a német birodalomhoz, de német hűbér volt), 1536. június 2-án kiadott bullájával a következő év május 23-ra Mantovába összehívta az egyetemes zsinatot.² Az „Ad Dominici gregis curam” kezdetű összehívó bulla a zsinat feladatául az eretnekségek elítélését, az egyház reformját és a keresztény fejedelmek közti béke helyreállítását jelölte meg. Mivel a schmalkaldeni szövetség a leghatározottabban visszautasította a meghívást, I. Ferenc pedig nem volt hajlandó Mantovában megjelenni,³ a pápa 1538-ban a zsinat ülés helyét a velencei fennhatóság alá tartozó Vicenzába helyezte át.⁴ A háborús viszonyok miatt azonban a püspökök nem jöttek össze, úgyhogy a pápa 1539. május 21-én kénytelen volt a zsinatot elnapolni.⁵ III. Pál újból 1542. május 22-én hívta össze a zsinatot, mégpedig az észak-olaszországi Trientbe⁶ (Tridentinumba), mely a német birodalomhoz tartozott, és melynek mindenkori püspöke birodalmi herceg volt. A zsinat megnyitására azonban még ekkor sem kerülhetett sor, mert a francia király negyedszer is hadat üzent a német császárnak. I. Ferencet csak az 1544. szeptember 18-án Crépyben (vagy Crespyben) aláírt békeszerződésben lehetett rábírní arra, hogy az egyetemes zsinatba beleegyezék.⁷ Ezután a pápa 1544 novemberében a zsinatot a következő év március 15-re, Laetare vasárnapjára Trientbe ismét összehívta.⁸ A zsinat pápai legátusául 1545. február 6-án Del Monte, Cervini és Pole bíborosokat nevezte ki.

A zsinat Trientben még 1545 tavaszán sem nyílhatott meg. Ekkor ugyanis igen kevés püspök jelent meg a városban. A megnyitási időpont eltolódásának legfőbb oka az volt, hogy a pápa és a császár a német protestánsok elleni közös taktikára vonatkozó tárgyalásokat folytatott, valamint a császár újabb kísérletet tett a német protestánsokkal való kiegyezésre. A zsinat megkezdésére végül is 1545. advent harmadik vasárnapján, december 13-án került sor.⁹

2. A zsinat főbb célkitűzései és jellemvonásai

A zsinat igen elkésetten történő megnyitása, az álláspontok megmerevedése és a protestánsok eleve elutasító magatartása miatt kevés volt a remény arra, hogy a zsinat a kereszténység egységét helyre tudja állítani. Ezért a zsinat fő céljai közé tartozott, hogy a megtépázott katolikus önbizalmat meg öntudatot megerősítse, az egyház belső egységét megszilárdítsa, az egyház tagjainak hitét minél biztosabb alapokra helyezze, vallásos buzgóságát fokozza, és mindezzel szilárd gátat emeljen a Németországban keletkezett s fokozatosan erősödő szétfeszítő nyomással szemben.¹⁰ A zsinat tehát nagyrészt önvédelmi jellegű volt. A hagyományos egyházi tanítást akarta megvédeni azáltal, hogy a megtámadott igazságokat szabatosan lerögzíti és alaposan kidolgozza. Ezzel párhuzamosan energikus és hatékony reformokat óhajtott életbe léptetni, melyek alkalmasak a belső egyházi élet megerősítésére, főleg a papság és a hívek jámborságának fokozására.

A zsinati atyák tartósan csak arra törekedtek, hogy a hitújítás által rájuk erőszakolt problémákat megoldják és nem dolgoztak ki következetesen végiggondolt, mindent átfogó tervet, amely alkalmas lett volna arra, hogy az egyház jövőjét a legkedvezőbb irányba terelje. Ilyen globális, nagykoncepciójú tervet világos, alaposan átgondolt egyházfogalom nélkül nem lehetett volna elkészíteni. Sajnos, az egyház fogalmának a teljességre törekvő, egészen pontos tisztázására, az egyház képének teljességre törekvő megrajzolására ekkor még nem kerülhetett sor.¹¹ De ha nem is került sor, a zsinat az egyházzal különféle teológiai döntések és reformintézkedések által mélyen igaz és felemelő képet rajzolt meg. A zsinat tükrében nagyszerűen lett láthatóvá az egyház valódi mivolta: az emberiségnek a pápaság alapzatán álló egyetemes és megingathatatlan üdvintézménye, mely kimeríthetetlen erőforrásaiból merítve minden időkben képes Istenhez vezetni a belőle táplálkozó és magát reá bízó emberiséget.

A zsinat munkáját kedvezőtlenül befolyásolták és zavarták a gyakori háborús viaszályok, valamint az állandó politikai meg vallási ellentétek, amelyek miatt többször kellett félbeszakítani és csak 18 év múlva lehetett befejezni. Öt pápát ért meg a zsinat, amelyet 13 különböző pápai legátus vezetett. Kevés olyan püspök vett részt a zsinat bezárásánál, aki jelen volt a megnyitásánál. Míg a zsinat elején, ha gyengén, de lehetett remélni a kereszténység egységének helyreállítását és a tévtanok megszüntetését, a befejezéskor ez a remény végérvényesen szertefoszlott. Ez a tény aztán az egyház vezetőit még inkább arra sarkallta, hogy az egyház belső egységét minél szilárdabbá kovacsolják.

A zsinat a német és az olasz nyelv érintkezési helyén, Észak-Olaszországban, de még a német birodalmi területen fekvő Trient (ma Trento), latinosan Tridentinum városka székesegyházában kezdődött el 1545. december 13-án igen kevés résztvevővel. A megnyitáson jelen volt 4 bíboros, 4 érsek, 21 püspök és 5 szerzetesgenerális. Kivülük még néhány kúriai tisztviselő, valamint 42 teológus és 8 világi kánonjogász.¹²

3. A zsinat története

a) *A zsinat első szakasza: 1545. december 13.—1547. március 11., illetve 1549. szeptember 17.*

A székesegyházban folyó tárgyalások nagyon vontatottan indultak el, mert a résztvevők száma kezdetben csekély volt, és a zsinati atyák nem rendelkeztek világosan körvonalazott programmal.

A kicsiny létszám okozta zavarokon a pápának az olasz püspökökhöz intézett sürgetése segített. A 60—70 közt ingadozó résztvevők háromnegyede olaszokból tevődött össze.¹³

A napirenddel, a zsinat ügyrendjével, a döntésre kerülő témák előkészítésével, meg tárgyalásával, valamint a szavazati joggal kapcsolatos kérdésekben 1545 végén és 1546 első hónapjaiban egyeztek meg a zsinati atyák. Szavazati joggal a püspökök (beleértve a segédpüspököket is), a kolduló rendek generálisai és a monasztikus rendek részéről 2-2 apát rendelkezett. 1546. január 22-én elhatározták, hogy dogmatikus és fegyelmi ügyek párhuzamosan kerülnek napirendre, minden ülésen tárgyalnak dogmatikai és fegyelmi kérdésekről egyaránt.¹⁴ Ez a döntés kompromisszum eredménye volt. A császár ugyanis a protestánsokra való tekintettel azt kívánta, hogy előbb dolgozzák ki a reformhatározatokat, s utána kezdjenek a dogmatikus ellentétek megvitatásához. A pápa ellenben előbb a tanítás körül keletkezett tévedéseket kívánta tárgyalni, a hit kérdéseit óhajtotta előnyben részesíteni.

A párhuzamossági elvnek megfelelően a teológusokból álló szakbizottságokban (congregatio praeparatoria) előkészített, a teljes üléseken (congregatio generalis) meg tárgyalta és az ünnepi üléseken (sessio) szavazással elfogadott határozatok két fajták voltak: decreta de fide (hittel kapcsolatos döntések) és decreta de reformatione (reformdekrétumok, reformhatározatok).

A tárgyalások mindenkor programja és a napirend tekintetében a három pápai bíboros-legátus (Del Monte, Cervini és Pole) előterjesztési joggal bírt.

Dogmatikus döntések

A zsinat dogmatikus feladatát a protestáns tagadás szabta meg. Ezért az első szakasz ülésein a következő hittételekről tárgyaltak.

A 4. ülés a *kinyilatkoztatás forrásaival* foglalkozott. A protestánsok tanításával szemben, akiknek sarktétele volt: a Szentírás egyetlen és elégséges hitszabály és hitforrás, a zsinat kimondta: „A szentzsinat . . . mind az ó-, mind az újszövetségnek valamennyi könyvét, minthogy az egy Isten a szerzője mindkettőnek, nemkülönben a hitre és erkölcsekre tartozó hagyományokat, mint amilyeneket az Üdvözítő vagy a Szentlélek élőszóval közölt és a katolikus egyház folytonos utódlással őriz, egyenlő kegyelettel és tisztelettel fogadja és tiszteli.”¹⁵

A zsinat továbbá megállapította a sugalmazott könyvek kánonját. Elvetette a magán sugalmazás és szabadkutatás jogát, és kimondta, hogy a Szentírás magyarázatának normája az egyházatyák egybehangzó tanítása, valamint az egyház ítélete és egyetemes az egyházat illeti meg a hiteles szentírásmagyarázás joga.¹⁶

A zsinati atyák többségének felfogását, mely az apostoli hagyományban a Szentírást

kiegészítő kinyilatkoztatásfolyamat látott, új megvilágításba a II. Vatikáni Zsinat helyezte.

A zsinat „*Verbum Dei*”, „Isten Igéje” című konstitúciója¹ elutasítja a merev két-források elméletét, amely szerint hitünket a Szentírásból és Szentagyományból, mint két egymástól teljesen elkülönülő, független forrásból merítjük. A zsinat a konstitúció 9. pontjában nem két forrásról szól, hanem egy forrásból fakadó két olyan patakról, melyek azután összefolynak. Mindezt azért mondja a zsinat, mert visszanyúl a Szentírás és Hagyomány mögé „az apostoli prédikációig, illetve a vele azonos krisztusi igehirdetésig. Megállapítja, hogy a Szentírás nem más, mint az apostoli igehirdetés lecsapódása. Az apostolok utódai pedig azt a feladatot kapták, hogy Isten társaságában hűségesen megőrizték, egyre teljesebben kifejtették és sértetlenül továbbadják. Ezért van az, hogy az egyház a kinyilatkoztatásról szerzett bizonyosságát nem csupán a Szentírásból, hanem a Hagyományból is meríti. Így a Szentírás és a Hagyomány az Isten szavának egyetlen kincsesládát alkotja az egyházban.”¹⁷

Az 5. ülés az *eredeti bűnnel* kapcsolatban kimondta, hogy Ádám bűne minden következményével együtt származás folytán az összes emberre átszállott. Ez az ősbűn, mely egyben átszármazó bűn, a bűn minden lényeges alkotóelemét magában foglaló valóságos bűn, amely mindenben benne van mint saját bűne. Ettől csak Krisztus érdemei által a keresztségben szabadulunk meg, mely valósággal eltörli mindazt, ami bűn jellegű, és még a gyermek számára is szükséges az üdvösségre. A keresztség az Isten ellen lázadásra ingerlő rendetlen kívánságot (a konkupiszcenciát, melyet Luther az eredeti bűnnel azonosít) azonban meghagyja. A rendetlen kívánság ezért nem bűn, hanem olyasmi, ami a bűnből ered és bűnre ösztönöz. Ezért mondja Szent Pál bűnnek a rendetlen kívánságot.¹⁸

A 6. ülés a *megigazulásról* szóló tanítást fogalmazta meg 16 fejezetben és 33 fenyítő kánonban. A megigazulás sokkal több, mint Krisztus érdemeinek beszámítása (a Luther-féle imputatio) és bűneink külső befedése. A megigazulás a zsinat szerint folyamat, mely által az Istentől elfordult lélek megint kellő, azaz természetfeletti vonatkozásba kerül Istennel. A bűn által ugyanis a lélek elfordul Istentől, a megigazulás ismét megadja a helyes odaigazítást, a megigazultság állapotát (iustitia). A megigazulás ezért két mozzanatot ölel fel; a megigazulás „nemcsak a bűnök bocsánata, hanem a belső embernek is megszentelése és megújítása, úgyhogy az ember igaztalanból igazzá és ellenségből barátta válik”.¹⁹ A megigazulás folyamatával kapcsolatban a zsinat hangoztatta az előkészület fontosságát és a hit jelentőségét, továbbá a megigazulásban való növekedést, annak helyreállíthatóságát és a megigazulás gyümölcseinek, a jótetteknek lehetőségét, valamint az örök életet mint kegyelmet és jutalmat.

A 7. ülés a *kegyelemeszközöket* általában vette szemügyre, majd külön a keresztségről és a bérmálásról szóló katolikus tanítást rögzítette. A zsinat tanította a *szentségek* számát és krisztusi alapítását. Elvetette azt a felfogást, hogy az újszövetségi szentségek pusztán külső szertartások, mint amilyenek az ószövetségi szertartások voltak. A szentségek mint Krisztustól alapított kegyelemközlő jelek tartalmazzák azt a kegyelmet, melyet jeleznek, és mindenkinek, aki nem helyez akadályt a szentség hatékonyságának útjába, közlik is a jelzett kegyelmet. A *keresztségről* megállapította, hogy szükséges az üdvösséghez és nem ismételhető meg. Elvetette azt a felfogást, hogy a gyermekek keresztelese érvénytelen és a gyermekkorban megkereszteltet felnőtt korban újra meg kell keresztelni. A *bérmálás* nem üres szertartás, hanem Krisztus által alapított szentség, melynek rendes kiszolgáltatója a püspök.²⁰

Az 5., 6. és 7. ülésen *reform határozatok* megszavazására is sor került.

Az 5. ülésen elrendelték, hogy minden székesegyházban, társaskáptalanban, s ahol lehet a kolostorokban is a szentírás magyarázat tanítására alkalmas férfiakat állítsanak munkába. A püspökök kötelessége a tévedést hirdetők elleni fellépés, még ha az illetők exempt szerzethez tartoznának is. Az *igehirdetésre* elsősorban a püspökök vannak személyükben kötelezve. A plébánosok minden vasárnap és a nagyobb ünnepeken prédikálni tartoznak.²¹

A 6. ülésen a zsinat a püspökök kötelességeivel foglalkozva, kibocsátotta a *rezidencia-dekrétumot*, mely a püspököket és plébánosokat a székhelyükön való tartózkodásra kötelezte, ennek elhanyagolását büntetéssel sújtotta, valamint úgy rendelkezett, hogy a káptalanok, a nagyobb templomok meg azok tagjai alá legyenek rendelve a püspökök látogatási jogának és reformintézkedéseinek. A püspököknek felfüggesztés terhe mellett megtiltotta az idegen egyházmegyékben való működést.²²

A 7. ülésen kihirdetett reformdekrétumban a zsinat többek közt intézkedett a püspöki hivatal elnyeréséhez szükséges tulajdonságokról, megtiltotta a több javadalom birtoklását (javadalomhalmozás), megparancsolta a püspököknek egyházmegyéjük évenkénti látogatását. A kivett templomok jogai az évenkénti püspöki látogatások alkalmával felfüggesztődnek. A zsinat a püspököket kötelezte, hogy a jog által előírt határidőn belül felszenteltessék magukat. Rendelkezett továbbá arról, hogy széküresedés esetén a székeskáptalan kikereshet felszentelésre, intézkedett, hogy a lekipásztorkodással kapcsolatos egyházi állások viselőit kinek lehet felszentelnie, a szentelést komoly vizsgálatnak kell megelőznie, és csak kipróbált és alkalmas személyeket lehet egyházi rendben részesíteni. Végül minden kórházat a püspökök felügyelete alá rendelt.²³

A 8. *sessio* 1547. március 11-én a zsinatot Trientből, a városban tapasztalható kiütéses tifuszos megbetegedésekre való hivatkozással Bolognába helyezte át.²⁴ A császár a birodalmi püspököket visszatartotta Trientben, abban bízva, ahogy a schmalkaldeni háborúban aratott győzelem után a protestánsok ide hajlandók lesznek eljönni, Bolognába azonban már nem. A zsinatnak Trientbe történő visszahelyezését sürgető császári követelés csak annyit tudott elérni, hogy Bolognában nem hirdették ki a 9. és 10. ülés határozatait.²⁵ Mivel a pápa és a császár között a zsinat áthelyezése miatt a helyzet tovább éleződött, a pápa, hogy elejét vegye a szakadásnak, 1548 februárjában felfüggesztette Bolognában a tárgyalásokat, majd parancsára 1549. szeptember 17-én a zsinati atyák elhagyták Bolognát.²⁶ Nemsokára, november 10-én meghalt III. Pál, és halála lehetőséget adott a zsinat folytatására.

b) *A zsinat második szakasza: 1551. május 1.—1552. április 28.*

A felfüggesztett zsinat Trientben történő folytatását III. Gyula pápának sikerült keresztülvinnie. Jóllehet a zsinatot 1551. május 1-én megnyitották, de a résztvevők csekély száma miatt a tárgyalást elnapolták. Az érdemi munka csak szeptemberben kezdődött el. A zsinaton a francia püspökök nem jelentek meg, mert a pápa a császár oldalán belesodródott a német—francia háborúba. A németek részéről viszont eljött mind a három egyházi választófejedelem is, sőt 1552 januárjában a német protestánsok küldöttsége. Sajnos, a velük folytatott tárgyalások eredménytelenek maradtak, mert a protestánsok többek között azt követelték, hogy az eddig hozott határozatokat újból tárgyalják, újítsák föl a konstanzi és bázeli zsinat döntéseit és oldják föl a zsinat tagjait a pápának tett hűségeskü alól.²⁷

Dogmatikus döntések

A zsinat második szakaszán az atyák folytatták a szentségekről szóló egyházi tanítás lerögzítését.

A 13. ülésen az *Oltáriszentségről* 8 fejezetben kimondták, hogy abban Krisztus igazán, valósággal és lényegileg van jelen a kenyér és a bor színe alatt. Az átváltozta-

tás szavaira a kenyér Krisztus testévé, a bor Krisztus vérévé változik, de a feltámadott Krisztus istenemberségének megbonthatatlan egységénél fogva az egész Krisztus van jelen az egyes színek alatt. Az átváltozás tényének megjelölésére a zsinat a legmegfelelőbbnek az átlényegülés (transsubstantiatio) fogalmát találta, és elítélte azt a tanítást, mely szerint Krisztus csak a vétel pillanatában van jelen.²⁸

A zsinat azért, hogy a skolasztikus teológia által használt átlényegülés kifejezést fogadta el, nem vezetett be a Szentírás igéivel ellentétben álló tanítást. A zsinati atyák számára az átlényegülés fogalma és kifejezése látszott a legalkalmasabbnak annak a Krisztus által kinyilatkoztatott ténynek a megjelölésére, hogy maga a kenyér lesz Krisztus teste, a kenyér változik át Krisztus testévé, s a bor vérévé, miközben a kenyér és a bor külső tulajdonságai megmaradnak. A zsinat az átlényegülés fogalmával azt hangsúlyozta, hogy a tapasztalati síkon kenyérnek mutatkozó dolog végső és legmélyebb valósága — a krisztusi szavak kiejtésétől fogva — maga Jézus Krisztus. Ezért téves azt állítani, hogy a dolog végső és legmélyebb valósága kenyér. A zsinat ezzel a tanítással az egyház közös, 1500 éves hagyományát hirdette ki újra, és tartózkodott egyes középkori hittudósok felfogásának kötelezővé tételétől.

A 14. ülésen a bűnbánat szentségével kapcsolatban a zsinat leszögezte, hogy azt Krisztus alapította a keresztség után elkövetett bűnök bocsánatára. Miután megállapították, hogy a szentség érvényes felvétele milyen feltételek teljesítéséhez van kötve, kimondták, hogy a szentség kiszolgáltatója a püspök és a felszentelt pap, akiknek feloldozása valóságos ítélet, nem csupán a bűnbocsánat kinyilvánítása. Az *utolsó kenet* nem pusztán szertartás, hanem szintén Krisztustól alapított szentség, melyet Szent Jakab apostol hirdetett ki. Kegyeelmet ad, eltörli a bűnök nyomait, megerősíti a beteg lelkét, s ha lelkének üdvösségére szolgál, a test egészségét is visszaadja.²⁹

Reformhatározatok

A 13. ülésen hozott rendelkezések többek közt emlékeztették a püspököket helybenlakási kötelezettségükre, igyekeztek előmozdítani a püspökök hivatali működésének eredményességét, szabályozták a büntetőeljárásoknál a bíróságok fellebbezési rendjét, valamint szabályozták a püspökök feletti bíráskodást, továbbá megszüntetni törekedtek azt a visszaélést, mely koholt, hamis jogcímek alapján próbál különféle kegyeket szerezni.³⁰

A 14. ülésen intézkedés történt az egyházi rendek kiszolgáltatásának feltételeiről, a papokkal szemben szükségessé vált fenylő eljárás módosatairól, a papság öltözetéről, a javadalmak elnyerésének lehetőségeiről, valamint a világiak kegyuraságáról, a kegyúri jogról.³¹

1552 tavaszán a háborús események a tárgyalások abbahagyására kényszerítették a zsinat tagjait. Mivel az áruló Szász Móríc hadai fenyegetőleg közeledtek Trient felé, 1552. április 28-án, a 16. ülésen a zsinat üléseit bizonytalan időre elnapolták.³² Folytatására, sajnos, csak húsz napig uralkodott), IV. Pál (1555–59) tervei közt nem szerepelt a zsinat újbóli összehívása részben egyénisége miatt, részben mert úgy látta, hogy a fejedelmek állandóan akadályokat gördítenek az üdvös munka elé.

A zsinat kérdése IV. Pius trónralépésével (1559) került újból napirendre.

c) A zsinat harmadik szakasza: 1562. január 18. — 1563. december 4.

IV. Pius pápának, bár uralkodási programjában szerepelt a felfüggesztett trienti zsinat folytatása, csak nagy nehézségek árán sikerült a zsinati tárgyalásokat újból beindítani. A legfőbb akadály az volt, hogy míg II. Fülöp spanyol király a zsinat foly-

tatását kívánta, I. Ferdinánd császár a német protestánsokra, a francia udvar a hugenottákra való tekintettel egészen új zsinat összehívását szorgalmazta.³³ Az „Ad ecclesiae regimen” kezdetű összehívó bullát 1560. november 29-én bocsátotta ki, és abban, hogy mindkét felet kielégítse, a zsinat felfüggesztésének megszüntetéséről és a zsinat bejelentéséről beszélt.³⁴ Annak ellenére, hogy ez a megoldás egyik felet sem elégítette ki és a hatalmak közül egyik sem adott végérvényes ígéretet a zsinaton történő részvételre, 1561 februárjában és márciusában kinevezte a zsinat pápai legátusait.³⁵

Miután a pápa biztosította II. Fülöpöt, hogy a zsinat a korábbinak folytatása lesz, majd felszólította az itáliai püspököket a megjelenésre, 1562. január 18-án 109 bíboros, érsek és püspök, 4 apát, valamint 4 szerzetesgenerális részvételével megnyílt a *zsinat harmadik ülésszaka*, melyre leginkább a következők voltak jellemzőek.

Annak ellenére, hogy a vallásszakadást véglegesítő augsburgi béke (1555) után az egység visszaállítása egyelőre lehetetlenné vált, sokan, élén a császári udvarral, azt hitték, hogy számos protestánst a két szín alatti áldozás és a papi nősülés fakultatív tétele visszahoz az egyházba.³⁷ Ezekről a problémákról, továbbá fontos reformkérdésekről tárgyaltak a harmadik szakaszban, mely zsinatnak a reformokat illetően a leggyümölcsözőbb, de egyúttal legviharosabb szakasza volt. A püspökök rezideálási, székhelyükön tartózkodási kötelezettsége kapcsán felmerült viták (a székhelyen tartózkodás isteni jogon nyugszik-e, s erre isteni törvény kötelezi-e a püspököket vagy pápai hatalomból kifolyólag kötelesek-e székhelyükön tartózkodni, illetve a püspökök isteni jogon kormányozzák-e egyházmegyéjüket, vagy pápai küldetés révén?) és a különféle politikai intrikák a zsinatot egy ideig a végleges felbomlás veszélyével fenyegették.³⁸ A probléma gyökere az volt, hogyan lehet összhangba hozni a püspökök saját, isteni jogon alapuló hatalmát a pápai primátussal. Az episcopalista felfogás hívei, főleg a spanyol és francia zsinati atyák a püspökök jogait akarták növelni, a papalista nézet hívei viszont a pápák joghatósági hatalmát. A helybenlakási kötelezettség kapcsán felmerült ellentéteket, mivel a pápai primátus kérdését a zsinaton nem tárgyalták, kompromisszumos megoldással a 23. ülésen sikerült megoldani. A pápai primátusra vonatkozó tanítás szabatos lerögzítése az I. Vatikáni Zsinatra, a püspöki jogkör meghatározása, valamint a pápa és a püspökök testülete közti viszony megállapítása a II. Vatikáni Zsinatra maradt.

Ezen kívül a harmadik ülésszakon befejezték a szentségekről szóló tanítás kifejtését, továbbá az ereklyékre, a szentek tiszteletére és a búcsúkra vonatkozóan hoztak dogmatikus döntéseket, valamint ezekkel párhuzamosan fegyelmi határozatokat.

Dogmatikus döntések

A 21. ülésen dogmatikus határozat gyanánt kimondták, hogy a világiakat és szentmisét be nem mutató klerikusokat isteni jog nem kötelezi a két szín alatti áldozásra. Az egyház súlyos és igazságos okokból hozta be az egy szín alatti áldozás gyakorlatát. Az áldozás teljes kegyelmi hatásának eléréséhez nem szükséges a két szín alatti áldozás, és a fejletlen, eszük használatára el nem jutott gyermekeket nem kötelezi a szentáldozás parancsa.³⁹

A 22. ülésen elfogadva a szentmisére vonatkozó tervezetet, megállapították, hogy

a szentmise az újszövetség áldozata, a keresztdózat megjelenítése, annak emlékeztete, mely a keresztdózat gyümölcseit közvetíti a híveknek, engesztelőáldozat élőkért és holtakért. A keresztdózattal, az Újszövetség egyetlen, örök, abszolút áldozatával a szentmiseáldozat lényegében azonos, amennyiben azonos az áldozat tárgya és az áldozat elsődleges bemutatója, Jézus Krisztus, aki a szentmisében a papság közvetítésével, de más módon, vérontás nélkül áldozza föl magát. A magánmise megengedett, a nemzeti nyelv használata azonban nem.⁴⁰

A szentmise kapcsán az a vád érte a zsinatot, hogy Luther figyelmeztetése ellenére kimondta a szentmise áldozati mivoltát és azt függetlenítette a keresztdózattól. A zsinat ebben a kérdésben azért nem vette figyelembe a hitújítók tanítását, mert az egyház ősidőktől fogva vallotta a keresztdózat és szentmiseáldozat lényegi összetartozását, valamint a szentmise áldozati mivoltát, és a szentmisét mint áldozatot már a legelső keresztények vallási és hétköznapi életük legbensőbb központjává tették.

A 23. ülés az egyházi rend kapcsán kimondta, hogy az szentség és elválaszthatatlan az Újszövetség áldozatától. Mivel a régi áldozat helyébe új áldozat, a szentmise lépett, ennek megfelelő új papságra is szükség van. A különböző egyházi szolgálatokhoz különböző rendi fokozatok tartoznak, melyek közül a püspökségről, a papságról és a szerpapságról a Szentírásban is olvashatunk, a többiek pedig már régóta megvannak. A legfelső fokozat a püspöki. A püspökök és papok felszentelését a püspökök végzik, s a szentelés nem függ sem a néptől, sem a világi hatóságoktól.⁴¹

A 24. ülésen kimondták a házasság szentségi jellegét, egységét és felbonthatatlanságát.⁴²

A 25., záró ülés (1563. dec. 3—4.) több fontos kérdésben állapította meg az egyház tanítását. A Szentírás, a Szentagyomány és a zsinati döntések alapján kimutatta, hogy van tisztítóhely. Az egyház ősi szokása alapján helyeselte a szentek közbenjárásának segítségül hívását, az ereklyék és képek tiszteletét. Végül megvédte az egyház jogát a búcsúk hirdetésére, mivel a búcsúk kiosztását az egyházra Krisztus bízta, és az egyház ezzel a hatalmával a legősibb időktől élt is.⁴³

Reformhatározatok

A 21. ülésen a zsinat a papságot a kapzsiságnak és a simoniának még a gyanújától is megakartá tisztítani. A püspököknek megtiltotta, hogy a rendek kiszolgáltatásáért, az elbocsátógáltatást elfogadjanak, megtiltotta nekik továbbá, hogy olyanokat szenteljenek pappá, akiknek tisztes ellátásuk nincsen biztosítva. Elrendelte, hogy a hívek lelki szükségletének létrehozni, ahol ezt a népesség lélekszáma igényli. A zsinat ezenkívül intézkedett a papság ellátásáról, a botrányos magaviseletű plébánosok megbüntetéséről, a templomok restaurálásáról, a kolostorok püspöki felügyeletéről, s a megromlott kolostori fegyelem megjavításával kapcsolatban eltiltotta az alamizsnagyűjtői és búcsúhirdetői állást. Búcsúkat csak a püspökök hirdethetnek.⁴⁴ A zsinat ezután a laikus kehely, a két szín alatti áldozás kérdésében a döntést, az engedély megadását vagy megtagadását a pápára bízta, aki a zsinat befejezése után több egyházmegyében engedélyezte azt. Később Csehország kivételével az engedélyt a Szentszék visszavonta.⁴⁵

A 22. ülésen rendelkezés történt az épületes, a papsághoz méltó életmódról. A szentmisével foglalkozva a zsinat előírta, hogy a szentmise bemutatásánál milyen szabályokat kell be-

tartani és milyen visszaéléseket elkerülni. Ezen kívül a zsinat határozatokat hozott a kanonoki állások elnyerésének előfeltételeiről, a kanonoki státusok betöltéséről, az alapítványokról, végrendeletekről, a fellebbezés alakjáról, a püspökök látogatási jogáról stb.⁴⁵

A 23. ülés reformhatározatai közül igen fontos volt a *rezideálás törvénye*, mely megszigorította a büntetéseket azokkal a püspökökkel szemben, akik székhelyükön való tartózkodási kötelezettségüket, melyre őket *isten parancsa* kötelezi, elhanyagolják. Az egyéb fegyelmi határozatok elrendelték pl. hogy a kinevezett püspök állásának elfoglalása után 3 hónapon belül szenteltesse fel magát, felsorolták a kisebb és nagyobb rendek feladásához megkívánt feltételeket és kellékeket. Végül kihatásaiban az egyik legfontosabb rendelkezésként a zsinat részletesen foglalkozott az egyházmegyei „papnevelőintézetek felállításának és a papnevelés módjának kérdésével. A püspököknek megparancsolta, hogy egyházmegyéjükben nevelőintézetet (szemináriumot) létesítsenek, ahol az ifjú leviták felkészülhetnek a papi életre.⁴⁷

A 24. ülésen megszavazott határozatok közül a hívek vallásos életére és a közerkölcsök megszilárdítására a legnagyobb hatást a „*Decretum de reformatione matrimonii*”, a „*Dekretum a házasság megreformálásáról*” gyakorolta. Ez 10 fejezetből áll és az első fejezet „*Tametsi*”-vel kezdődik. (Innen a Tametsi-dekrétum elnevezés.)⁴⁸ A házassággal foglalkozó fegyelmi intézkedés többek közt érvénytelennek nyilvánította a klandesztin (magánjellegű) házasságot, csak az illetékes, a saját plébános meg 2 vagy 3 tanú jelenlétében kötött házasságot ismerte el érvényesnek (trienti forma), csökkentette a házassági akadályokat, megállapította a tiltott időket, előírta a plébánosoknak az anyakönyvek vezetését, stb.⁴⁹

A 24. ülésen hozott egyéb szabályok rendelkeztek a püspöki székek méltó személyekkel történő betöltéséről, a bíborosoknak minden nemzetből való választásáról, a tartományi zsinatoknak háromévenkénti, az egyházmegyeieknek évenkénti megrendezéséről, a püspöki egyházlátogatásról, az igehirdetéstől, a hitoktatásról, a bűnbánati fegyelemről, a kanonokok kinevezéséről, azok tulajdonságairól, javadalmairól, a javadalomhalmozásról, valamint a plébániák konkurzus (pályázat és előzetes vizsga) által történő betöltéséről és egyházmegyenként hat tudományos fokozattal rendelkező vizsgáló kiválasztásáról.⁵⁰

A 25. ülésen mindenekelőtt *szereztesekre* vonatkozó intézkedéseket hoztak („*Decretum de regularibus et monialibus*”, „A szerzetesek és szerzetesnőkről szóló dekrétum”). A szerzetesektől a dekrétum megkövetelte a szegénység fogadalmának betartását, a kolostorban való tartózkodást és az előjárók választását, mely titkos választással történjen. Apátnő vagy főnöknő csak negyvenedik évét elért egyén lehet, aki legalább nyolc évet töltött szerzetében. A püspökök kötelesek ellenőrizni a női kolostorok klauzúráját stb. Ezen kívül a zsinat intézkedett még a bíborosok háztartásának megszűkítéséről, a kiközösítés óvatosabb használatáról, a miscalapítványok összevonásáról, a kivett káptalanok püspöki látogatásáról, a segédpüspökök kinevezéséről, a kórházak ellátásáról, a védnői jogról, az egyházi tized mérsékléséről, a papi ágyasság megszüntetéséről, valamint a párbajnak kiközösítés terhe melletti megtiltásáról.⁵¹

Záradékkul hozzátették, hogy ezek a határozatok nem érintik a Szentszék tekintélyét. Utána felsorolták a böjti és az ünnepnapokat. A tiltott könyvek jegyzékének kiadását, a római katekizmusnak (a katolikus hit- és erkölcs tan világosan összefoglaló kézikönyvnek) elkészítését, valamint a papi zsolozsma és misekönyv átjavított kiadását a zsinat a pápára bízta.⁵²

A zsinat jegyzőkönyvét 6 bíboros, 3 pátriárka, 25 érsek, 169 püspök, 7 apát és 7 szerzetesgenerális (összesen 217 zsinati atya) írta alá.⁵³

A zsinat határozatait IV. Pius pápa szóbelileg 1564. január 26-án erősítette meg, majd június 30-án írásban a „*Benedictus Deus*” kezdetű bullájával, melynek kibocsátási dátumául azonban a szóbeli megerősítés napját, 1564. január 26-át jelölték meg.⁵⁴ A pápai jóváhagyással a zsinat az egyetemes zsinatok sorába emelkedett.

„Sicut ad Sacrarum” kezdetű konstitúciójával a pápa kimondta, hogy a fegyelmi dekrétumok a „Tametsi” kivételével 1564. május elsejével hatályba lépnek. Ahhoz, hogy a Tametsi házassági dekrétum egy-egy területen érvénybe lépjen, szükséges annak hivatalos kihirdetése.⁵⁵

A zsinati döntések törvényes magyarázatára, a felmerült ügyeknek a zsinati határozatok értelmében történő elintézésére a pápa 1564. augusztus 2-án nyolc bíborosból álló kongregációt, a „Congregatio Cardinalium Concilii Tridentini interpretum”-ot állította föl.⁵⁶ Ugyanebben az évben a Szentszék megjelentette a tiltott könyvek jegyzékét, az indexet⁵⁷ és a trienti hitvallást, melyet a javadalom és a tanítói hivatal elnyerése alkalmával, valamint az egyházba való belépéskor mindenkinek le kellett tennie.⁵⁸

4. A zsinat jelentősége

Ranke a zsinat jelentőségével foglalkozva, a többek közt a következőket írta: „Az oly hevesen követelt, oly sokáig halogatott, kétszer felosztatott, a világ oly sok viharától megrázott, s a harmadik összeüléskor ugyancsak végveszéllyel teli zsinat a katolikus világ általános egységében ért véget. Érthető, hogy a főpapok örömet és meghatótságot éreztek, amikor 1563. december 4-én utolsó tanácskozásra gyűltek egybe.”⁵⁹

A zsinat legfőbb jelentőségét abban a Ranke által említett tényben kell látnunk, mely az egyházat minden téren egységesse kíváncsolta, és határozott, egységes cselekvési normákat szabott meg számára.

Az egyház egysége mindenekelőtt tanításában szilárdult meg, melyet a protestánsok számos új vagy újszerű felfogása megkérdőjelezett. A hagyományos skolasztikán nevelődött trienti teológusok csak mérsékelten és óvatosan használták a skolasztika szak kifejezéseit, és a Szentírásra, valamint a szentatyákra támaszkodva fejtették ki az egyház közös ősi és egyöntetű tanítását. Ebben a tekintetben a trienti zsinat közelebb áll a keresztény ókor, mint a középkor zsinataihoz.⁶⁰ Az egyház azáltal, hogy az apostoloktól örökölt tanítását a kétségbevonat kérdésekben szabatosan lerögzítette, nem csupán a reformáció számos tévedésétől határolta el élesen az egyház felfogását, hanem minden híve számára világosan értésére adta, mit kell hinnie, ha az apostoli Anyaszentegyházhoz tartozónak akarja tudni magát.

Az egyház szervezeti egységét is megerősítette a zsinat.

A szervezetében megszilárdult egyház élén megnövekedett tekintéllyel az a pápaság állott, melyet Péter és utódai személyében Krisztus helyezett az egyház élére, de amelyet onnan a reformáció végérvényesen el akart távolítani. Bár a zsinat a pápai primátus kérdésében, hogy elkerülje a viták kiéleződését az episcopalista és papalista egyetemes főségét az egyházban. Neki mindenben engedelmisséget nyilvánított, a pápa jóváhagyását tőle kérte, számos életbevágóan fontos kérdés elintézését reá bízta és kivétel nélkül azzal a céllal készültek, hogy a pápai Szék tekintélyét érintetlenül hagyják.⁶¹

Döntő fontosságú volt az egyházfegyelem egységesítése is.

A zsinat a protestáns reformációval szemben hatásos ellenintézkedésként az egyház belső megreformálását, fegyelmének megszilárdítását állította. Bár ez a reform

pápai kúriát, mivel a zsinat ezzel nem foglalkozott, nem érintette, azáltal, hogy elrendelte az egyházmegyék, a plébániák és a kolostorok életéből a súlyosabb visszaélések eltávolítását, és azokban új, egységes egyházfegyelem bevezetését írta elő, az egész egyház megújulását indította el. Felbecsülhetetlen volt a jelentősége annak, hogy a zsinat az egyház legfőbb feladatának a lelkek gondozását jelentette ki, és hogy ennek eleget tehessen, megrajzolta az új pap eszményképét, a szellemében megújult papi nemzedék kialakítása érdekében pedig új típusú és egységes papnevelő intézetek felállítását rendelte el.

A megújított egyházfegyelem határozott cselekvési normául szolgált az egyház életének elkövetkező korszakában, és biztosította, hogy az egyház lelkeket üdvözítő hivatásának a jövőben is eredményesen tudjon megfelelni.

A zsinat hiányosságai

Bármilyen jelentős esemény volt is a zsinat az egyház történetében, az előbb felsorolt eredményeken kívül a zsinat munkájában és teljesítményeiben hiányosságok is találhatók.

A zsinat, miközben az egyház belső egységének és fegyelmének megszilárdítására törekedett, az egyház jogi szabályaiban és intézményeiben, melyek egy része a XII. század óta keletkezett, korszerűsítést alig hajtott végre. A belső egyenetlenséggel küszködő és a hitújítás leküzdésére, valamint az egyház belső életének fellendítésére törekvő zsinat nem tudott energiát fordítani arra, hogy korának a XII. század óta gyökeresen megváltozott szellemi és társadalmi helyzetére nagyobb figyelmet fordítson és szervezetét, valamint a hívek üdvözítése érdekében használt módszereit minden vonalon tökéletesítse.

A híveknek, akiket a zsinat a szigorú egyházfegyelem sáncai közé fogott és mindenemű hitbeli eltérés esetére a kiátkozás lehetőségével fenyegetett meg, továbbra sem engedte meg, hogy az egyház ügyeinek intézésébe beleszólhasson vagy hogy a saját nyelvén végzett és a Szentírásból az eddigieknél is erőteljesebben táplálkozó liturgia bevezetése által, az istentiszteletekbe aktívan s nagyobb lelki hasznot merítve, bekapcsolódhasson.

A katolikus egyház belső egységét megszilárdító zsinat az egyetemes kereszténység egységének helyreállításával, részben a protestánsok elutasító magatartása miatt, alig foglalkozott. A keleti egyházakra nem volt semmilyen tekintettel, a protestánsokat pedig azáltal, hogy a katolicizmussal ellentétes tanaikat átkokkal sújtotta, eltaszította magától.

A zsinat, mely mereven szembefordult a hitújítás minden fajtájával, a világi fejedelmekkel szemben az egyetértés keresésének álláspontjára helyezkedve, nem foglalkozott a világi uralkodóknak tervbevett és nagyon is szükséges reformjával, s nem állapította meg az egyház és az állam közti kapcsolat alapelveit. Mindez azért alakult így, mert a zsinat attól félt, hogy a „világi fejedelmek reformja” a keresztény uralkodókat a zsinat ellenségeivé teszi, akik meggátolják a zsinat működését és az egyház bajainak orvoslását.⁶²

5. A zsinat pápai

III. Pál (1534—49), családi nevén Alessandro Farnese, még a reneszánsz és a reformok kora közti átmeneti időszak pápai közé tartozott, aki elődeinek példáját sokban utánozva, nem vetette meg a pompát és a vidám szórakozásokat. Pápaságának egyik fő célja az volt, hogy törvénytelen gyermekeit és rokonságát minél magasabb állásokba juttassa, illetve minél előkelőbb családokba házasítsa bele. Két unokáját, Alessandro Farneset és Ascanio Sforzát még egészen fiatalon bíborossá avatta, a harmadikat, Ottaviót Pármai Margittal, V. Károly természetes (nem törvényes házasságból származó) leányával házasította össze. Törvénytelen fiát, Pierluigi Farneset Parma és Vicenza hercegévé tette.⁶³ Túlzott rokonpártolásának és a Pápai Állam politikai érdekei előtérbe állításának nemegyszer az egyetemes egyház látta kárát. Különösen az V. Károlyval kirobbant viszály ártott mérhetetlenül sokat az egyháznak. Mindezek ellenére hivatalát egészen másként fogta föl, mint a Medici pápák. Megértette, hogy végre komolyan hozzá kell fognia az egyházi állapotok megreformálásához. A reformok érdekében hozott intézkedéseivel az előző fejezetben foglalkoztunk.

III. Pál a művészetek nagy mecénása volt, aki folytatta a Szent Péter-templom építését Michelangelo vezetésével, s vele megfestette a Sixtus-kápolna Utolsó ítéletét.⁶⁴ Halhatatlan érdeme, hogy számos akadályt legyőzve, végre tető alá hozta a katolikus megújulás legfőbb tényezőjévé vált Trienti Zsinatot.

Utóda, a zsinat addigi elnöke, Giovanni del Monte bíboros, aki mint *III. Gyula (1550—55)* foglalta el a pápai trónt. Elődjéhez hasonlóan világias meg nepotista magatartása ellenére a zsinat és a császárbarát politika híve volt, és Franciaország fenyegetései ellenére Trientbe összehívta a zsinat második szakaszát. Nagy jelentőségű intézkedés volt, hogy 1552-ben megalapította a Collegium Germanicumot, s annak vezetését a *III. Pál* által jóváhagyott jezsuitákra bízta, hogy a német katolicizmus részére vallásos buzgóságban és tudományos képzettségben a kor színvonala fölé emelkedő papokat neveljenek.⁶⁵

A halála utáni választás a szigorú reformpárt jelöltjét, Marcello Cervini bíborost juttatta a pápai trónra. A keresztnevét megtartó *II. Marcell (1555)* pápához fűzött nagy remények azonban hamarosan szertefoszlottak, mert megválasztása után három héttel meghalt. Emlékét Palestrina remekműve, a „Missa Papae Marcelli” őrzi.

II. Marcellt Gian Pietro Carafa bíboros követte *IV. Pál (1555—1559)* néven. Az új pápa, mivel a zsinatot nem vélte alkalmasnak az egyház megreformálására, ezt ő maga akarta elvégezni. Trónralépésekor kiadott bullájában írta többek közt: „Megígérjük és esküszünk, hogy igazságosan gondoskodni fogunk, hogy az egyetemes egyház és a római udvar megreformálása megtörténjen.”⁶⁶ A 79 éves kora ellenére tetterős és reformvágytól égő pápa azonnal kérlelhetetlen harcot indított a Datariában és a Poenitenciáriában uralkodó visszaélések ellen, megreformálta Róma és a pápai kúria erkölceit, a fejedelemként viselkedő bíborosokat ismét papokká tette, a püspököktől a legszigorúbban megkövetelte, hogy székhelyükön tartózkodjanak, a szerzetesek pedig kolostoraik falai között lakjanak. 1559-ben ő adta ki először a Róma által tiltott könyvek jegyzékét, az Index librorum prohibitorumot. Az 1542-ben *III. Pál* által alapított Sacrum Officiumot rangban a kúria minden más hivatala elé helyezte, és minden egyéb munkát félretett, csak hogy résztvehessen az inkvizíció heti ülésein. Az eretnek-ségek elleni kíméletlen harcában nemegyszer túlzásokra ragadtatta magát, melyek

egyik kirívó példája volt a két kiváló erkölcsű és szilárd hitű bíborosnak, Moronenak és Reginald Polenak meghurcolása.⁴⁷ Spanyolország túlhatalma és V. Károly iránt érzett ellenszenvre rövid időre háborúba sodorta Spanyolországgal.⁴⁸ A háborúval járó szenvedéseken és az inkvizíció kíméletlenségén kívül uralkodását különösen az tette gyűlöletessé, hogy a politikai ügyek intézését rokonaira bízta, akik szégyenteljes zsarolásra használták föl hatalmukat. Halála után a nép az inkvizíció palotáját felgyújtotta, a pápa szobrát pedig ledöntötte.

IV. Pál után a pápai trónon *IV. Pius* (1559–1565), családi nevén Giovanni Medici következett, aki békés természetű, jószándékú, magánéletében világias természetű ember volt. Bár kegyetlenül leszámolt elődje rokonaival, ő maga is kedvezett rokonainak. Még szerencse, hogy nővére fiának felemelésével, korának legnagyobb hatású férfiát, Borromei Szent Károlyt bíborosi méltósággal tüntette ki. Szent Károly sugalmazására nyitotta meg harmadízben a zsinatot, és sikerrel be is fejezte azt. Ő kezdte el a *Congregatio Concilii* megalapításával a zsinati határozatok átültetését a gyakorlatba. 1564. március 24-én keltezett „*Dominici gregis*” bullájában megjelentette a tiltott könyvek átdolgozott jegyzékét, az ún. trienti Indexet, mely két részből állt. Az első a könyvek eltiltására vonatkozó általános szabályokat hozta, a második a tiltott könyveket három csoportba osztva ábécé rendben felsorolta azokat.